

A földrajzinév-gyűjtés és -kiadás helyzete¹

A Honismereti Akadémia fő témájához a legszorosabban kapcsolódva rövid tájékoztatást kívánok adni az 1960-as évek elején a Zala megye által kezdeményezett, majd Végh József elvülhetetlen érdeméből a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete és az egykori honismereti szakkörök által országos mozgalommá terebélyesedett földrajzinév-gyűjtés és -kiadás jelenlegi helyzetéről.

1. Ebben a körben bizonyára köztudott, a *Zala megye földrajzi neveinek* (Zalaegerszeg, 1964.) a megjelenésével azt a célt tűztük magunk elé, hogy tanítók, tanárok, lelkesek és más értelmiségiek bevonásával, szakképzett kutatók (nyelvészek, néprajzosok, muzeológusok, levéltárosok) közreműködésével térképezve összegyűjtjük hazánk valamennyi településén a határrészek, dűlők, erdők, folyók, patakok, kutak, források, falurészek, utcák, terek, névvel jelölt házak, tanyák stb. neveit. Mindezek mellett a nevekhez fűződő történeteket, mondákat, gazdaságtörténeti közléseket, továbbá a régészeti leletekre vonatkozó megfigyeléseket is lejegyezzük. Az anyaggyűjtés nemcsak az élő (magyar és nem magyar: német, szerb-horvát, szlovén, szlovák stb.), hanem a múlt századi és a XX. századi kataszteri térképek neveire is kiterjed; sőt Pesty Frigyesnek az 1860-as években felvett és az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött gyűjteményét nemcsak bedolgozzuk adattárainkba, hanem testes kötetekben külön is megjelentetjük. (Pesty Frigyes helynévtárából: *Tolna megye*. Közzétette Gaál Attila és Kőhegyi Mihály; *Fejér megye*. Közzétette Párniczky Józsefné; *Komárom megye*. Közzétette Pastinszky Miklós és Tapolcainé Sári Szabó Éva; *Jászkunság*. Közzétette Bognár András; *Külső-Szolnok*. Közzétette Bognár András; *Békés megye*. Közzétette Jankovics B. Dénes; *Hont megye*. Közzétette Bognár András; *Pest-Pilis-Solt megye*. Közzétette Bognár András; *Bereg, Ugocsa és Ung megye*. Közzétette Mizser Lajos; *Bihar megye*. Közzétette Hoffmann István és Kis Tamás. Sajtó alatt *Szabolcs megye*. Közzétette Mizser Lajos; előkészületben *Zemplén és Máramaros megye*. Közzétési Mizser Lajos.

2. 1964-től nyomtatásban, a települések bel- és külterületi térképével, betűrendes helynévmutatóval ellátva megjelent a teljes

a) *Baranya megye* (2332 lap, 236 település, 39 190 térképezett hely, a továbbiakban locus); *Heves megye* (1108 lap, 118 település, 32 270 locus); *Komárom megye* (494 lap, 79 település, 13 001 locus); *Somogy megye* (1174 lap, 253 település, 32 271 locus); *Tolna megye* (841 lap, 108 település, 19 114 locus); *Vas megye* (839 lap, 231 település, 24 855 locus); *Zala megye* (894 lap, 289 település, 26 980 locus).

b) A következő megyékben folyamatban van a kötetek megjelenése; eddig a következők láttak napvilágot: *Bács-Kiskun megye 1 járása* (118 lap, 7 település, 2819 locus); *Borsod-Abaúj-Zemplén megye Bodrogköz tájegység és Sátoraljaújhely város* (425 lap, 21 település, 2751 locus); *Győr-Moson-Sopron megye 1 járása* (108 lap, 19 település, 1982 locus); *Hajdú-Bihar megye 1 járása* (50 lap, 7 település, 1269 locus); *Jász-Nagykun-Szolnok megye 2 járása* (462 lap, 29 település, 14 353 locus); *Pest megye: Csepel-sziget* (333 lap, 12 település, 2860 locus); *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 5 járása* (2317 lap, 123 település, 17 880 locus); *Veszprém megye 3 járása* (1141 lap, 161 település, 27 977 locus); *Csongrád megye 2 városa* (368 lap, 3371 locus). Ebben a megyében Inczeffi Géza munkálkodása révén feldolgozva megjelentek *Szeged és Makó környékének* a földrajzi nevei, továbbá *Tápié és a megye nyugati felé*.

Az itt előszámlált kötetek 13 682 lapján hazánk 1788 településének a 271 293 térképezett nevét olvashatjuk. De mivel a locusok számának a másfélszerese a különböző (hangtani, alak-

¹ Elhangzott a XXVII. Országos Honismereti Akadémián, Zalaegerszeg, 1999. július 3-án. (Szerk.)

tani, lexikális stb.) változatoknak a száma, ez utóbbiakkal, valamint a nem magyar nevekkel együtt mintegy 700 000 szóbeli és írásbeli (kataszteri, hivatalos belterületi) név található gyűjteményeinkben. Hogy érzékeltessem, mekkora összefogásra volt és van szükség, összeszámoltam: a megjelent 7 megye teljes névanyagát 1383 munkatársunk gyűjtötte a települések határainak a bejárásával, adatközlők közreműködésével. (Csak Somogy és Zala megyében 2449 adatközlőt kellett kikérdeznüök.)

3. Az utóbbi tíz évben – körülbelül tehát a rendszerváltás után – részben mert több munkatársunk aktív politikai szerepet vállalt szűkebb pátriájában, részben mert közzétevő munkatársainkra a felsőoktatásban igencsak nagy teher hárult, mi is súlyos szakembergondokkal küszködünk. Mindezekhez még az is hozzájárult, hogy lényegesen megváltozott a megyék hatalmi, főleg pedig gazdasági helyzete, amelyekre ez az országos vállalkozás elsősorban épült. Némi túlzással azt is mondhatom: államhatalmi és anyagi támasz nélkül maradtunk. Éppen ezért 1999 áprilisában írásban kértem az OTKA Kutatói Fórumát, vizsgálta meg, mit tudna tenni a magyar tudományosság ennek a nemzeti – tehát nem szaktudományi – feladatnak, mi több, kötelességnek az életben tartásáért. Most is ezt teszem: azért kértem szót, hogy a Honismereti Szövetség vezetőségének, főleg pedig a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának a figyelmét felhívjam, az érdekelt megyékkel összefogva ne hagyja, hogy a tető alá hozás előtt néhány évvel torzóban maradjon ez az európai viszonylatban is egyedülálló vállalkozás: a még élő és megmenthető helyneveink összegyűjtése, térképezése, illetőleg *nyomatásban való közzététele*.

Ördög Ferenc

Honfoglaló vitéz emlékműve Szolyván

A novemberi nap, lágyan simogatta a hatalmas szürkemárvány obeliszket, s a rajta lévő márványtáblát, melyen a következő felirat olvasható: *E halom egy lovasul eltemetett honfoglalás-kori harcos síremléke. Állította: A Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség a Honfoglalás 1100. évfordulója emlékére. 1999.*

A Vereckei-szoros lejtőjén, a mai Szolyva városba vezető út 6. kilométerkövénél levő kurgánt Lehoczky Tivadar, neves helytörténész, tanár tárta fel az 1870-es évben. A halom temetkezési helynek bizonyult: honfoglalás kori harcos földi maradványait, lóva csontjait és egy tarsolyt találtak benne; az utóbbi féltve őrzött nemzeti ereklyénk. Évtizedekig kereszt és kis kápolna ékesítette és őrizte e történelmi kegyhelyet, melyeket a gonosz által irányított kezek megsemmisítettek. Ám most újjászentelte a hálás utókor.

A Szózat elénekzése után, Vass István, a szolyvai magyarok vezetője szólott az avató ünnepségre egybegyűltekhez: „Őseink nem retúrjeggyl a zsebükben érkeztek ide...” – mondta. Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) elnöke, méltatva az esemény történelmi jelentőségét köszönetet mondott Kárpátalja ma-

gyarsága nevében a szolyvaiaknak, majd Balla Béla tanuló Illyés Gyula: Árpád című versét szavalta el. Simon Miklós, országgyűlési képviselő Torgyán József miniszter úr és a Kisgazdapárt üdvözlését tolmácsolta. Tóth Mihály, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke visszatekintésében hídfőnek nevezte a Kárpátok bércei által körülölelt obeliszket.

Az esemény szónoka, dr. Szöllősy Tibor, a Técső Magyar Kulturális Szervezet elnöke Kárpátalja másfélszázezernyi magyarja nevében imába foglalt köszönetet mondott az egykori honfoglaló vitéznek, hogy – sokadmagával – ide vezérelt minket a Kárpátok övezte tájra.

Pocsai Vince, református lelkész és Vilmos atya, római katolikus lelképásztor az ige szavaival méltatták a történelmi nap történéseit, Isten áldását kérték az anyatestből kiszakított nemzetföredékre, emlékeztetve arra, hogy 1100 éve talán éppen ezeken az őszi verőfényes napokon látta meg Árpád népe a Kárpát-medencét, s mily fintora a kérlelhetetlen történelmi sorsfordulónak, hogy 1944-ben ezekben a napokban hajszolta Kárpátalja magyarjait az enyészetbe a Vereckei-hágón át a sztálinista hóhércsapat.

A magyarok imája után az obeliszket eltakarták, felékesítették a hála, a kegyelet, az emlékezés és reménység virágai: koszorút helyezett el Almásy Sándor, a Magyar Köztársaság ukrainai követségének főtanácsosa, Szakács Zoltán, ungvári főköznul, Tóth István, a HTMH főosztályvezetője, a kárpátaljai magyar szervezetek képviselői, tagjai.

Szöllősy Tibor

Dr. Rusvai Lajos

(1900–1999)

Életének 99. évében, 1999 decemberében elhunyt Dr. Rusvai Lajos rubindiplomás közgazda, nyugalmazott főjegyző, a Jászság hű kutatója. Tisztelői és családtagjai körében 1999. december 10-én helyezték örök nyugalomra szülővárosa, Jászapati temetőjében.

Élete végéig teljes szellemi frissességgel folytatta helytörténeti kutatásait. Az 1940-es évek elejétől folyamatosan és kitartóan kutatta a Jászság történetét és néprajzát. Doktori disszertációját 1942-ben Jásztelek történetéről írta. E dolgozatában olyan levéltári forrásokat közölt és ezáltal őrizte meg, amelyek azóta elpusztultak. Életművének nagy része sajnálatos módon csak kéziratban olvasható, többségében a szolnoki Damjanich János Múzeum Helytörténeti, illetve Néprajzi Adattárában található. Kiemelkedő munkái közé tartozik Jászsáoszentszentgyörgy történetének megírása, amely társszerzőkkel együtt önálló kötetben jelent meg. A Jászság tanyavilágáról készült, saját élményeit is megörökítő kéziratának hosszabb részletét a Honismereti Téka I. kötete közölte.

Fiatalkorától – Jásztelek közigazgatásában dolgozva is – elkötelezett bűvára volt a Jászság múltjának. A második világháborút követően hosszú évtizedeken keresztül mellőzték korábbi hivatali állása miatt, s kéziratok jobbra csak íróasztala mélyére kerülhettek. Emberi tartása, örök optimizmusa, kitartása új és új lendületet adott környezetének, munkatársainak és barátainak.

1990-ben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület Csete Balázs Emlékplakkal tisztelte meg alapító tagját, 1992-ben a Jászok Egyesülete a Jászságért díjjal ismerte el munkásságát, 1997-ben a Honismereti Szövetség Bél Mátyás díjjal tüntette ki.

Tánczosné dr. Bereczki Ibolya–Dr. Nagy Molnár Miklós

Piller Dezső emlékezete

1999. szeptember 19-én, 90 éves korában elhunyt *Piller Dezső*, a zamárdi általános iskola nyugalmazott tanára. Halálával egy kitűnő pedagógus és népművelő, továbbá egyik legkiválóbb honismereti kutatónk, országos rangú néprajzi gyűjtőnk és helytörténeti írónk távozott az élők sorából, aki annak a nemzedéknek volt tagja, amelyről *Sára Sándor* A néptanítók című filmjét forgatta – amelynek egyébként ő is egyik szereplője volt.

1909. május 30-án született a Balaton-felvidék egyik ősi falujában, a Káli-medence északi sarkában meghúzódó Balatonhenyén. Édesapja legénykorában vándor-molnárként járta be a Dunántúlt, és az ifjú Piller tőle ismerte meg a természet szépségeit, a falvak népének nehéz munkáját. Feledhetetlen emlékek a falusi környezet, a források, sziklák, hegyek világa; a por-felhőkben hazatérő nyáj a szürkület kolomphangjával, a fáradt és vállán karikás ostort himbáló pásztorral, – a tavaszi mandulavirágzás, a must-édes szüret, a malomba járó gazdák történeteivel, meséivel.

Iskoláit Monostorapátiban, Tapolcán és Szombathelyen végezte. Az elemi iskola padjaiból 1925-ben a Pécsi Püspöki Tanítóképző Intézetbe került. 1930-ban kapta meg diplomáját, majd egyhónapos jáki helyettes tanítóság után – alig húszévesen – a Vas megyei Gasztonyba került, s mint osztálytanító tizennyolc éven át a katolikus elemi népiskolában dolgozott. A fiatal tanító ekkor *Pável Ágoston* és *dr. Smidt Lajos* orvos, szombathelyi múzeumalapító ösztönzésére gyűjtötte iskolája számára a néprajzi hagyományokat és régészeti leleteket. Pedagógiai munkája mellett 1934-ben egyik úttörője volt a *falusi vendéglátásnak*. Az üdülők Budapestről, Szegedről, Debrecenből, de Angliából és Monte Carlóból is érkeztek. A parasztházak úgynevezett tisztaszobáit vették ki, helyben vásárolhattak baromfit, tojást, vaját, fürödhetek, csónakázhattak a Rábán, vagy a patakban, sétálhattak a fenyvesekben és a bükkerdőkben.

1942-ben megnősült, s két gyermeke közül egyikőjük édesapja hivatását folytatja.

Noha Gasztonyban virággal borították a kedves tanító úr esküvői hintóját, és lépten-nyomon érezték a falubeliek szeretetét, megbecsülését, mégis visszavágytak a szülőföldre. 1947-ben Balatonendrédre, majd 1949-től 1970-ben történt nyugdíjba vonulásáig Zamárdiban tani-

tott. Munkája mellett egyre szenvedélyesebben és kivételes szakértelemmel foglalkozott helytörténettel, néprajzzal, régészettel.

Több tucat régészeti és néprajzi dolgozata a *Somogyi Honismereti Híradó*ban és a *Somogyi Honismeretben* látott napvilágot. Számos cikke jelent meg különböző napilapokban, melyekben régészeti, néprajzi, irodalmi, egészségügyi, földrajzi és mindezek mellett méhészeti témákat dolgozott fel. Például *Zamárdi helynév-gyűjtését* a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága jelentette meg az 1967-es évkönyvében. *Szántódpuszta* című dolgozata a néprajzi pályázaton megyei első, országos harmadik díjat nyert. Könyvalakban a Rippl-Rónai Múzeum adta ki 1978-ban. *Zamárdi krónika* című kötetét pedig a Somogy Megyei Levéltár jelentette meg 1986-ban Kaposvárott. Piller Dezső egyik társszerzője volt a Zamárdi Községtörténeti tanulmányok című tanulmánykötetnek, amely 1997-ben látott napvilágot.

Visszatekintve Piller Dezső életútjára, elmondhatjuk, hogy a régészet és a néprajz szeretetét már gyermekkorában szívta magába. Gasztonyban a régi boronaházakban megőrzött tárgyak, Balatonendrédén az őskori emlékek és a török-kor leletei, mondái keltették fel az érdeklődését, Zamárdiban az ősi telephelyek sűrű előbukkanása serkentette az értékmentő, gyűjtő, megőrző, elmélkedő és rögzítő munkára. Előbb *iskolamúzeumot* szervezett, később *helytörténeti gyűjtemény* létesítésén fáradozott. Nem rajta múltott, hogy ez nem valósult meg úgy, ahogy ő gondolta. Összegyűjtött 1350 régészeti és néprajzi tárgyat. Leírta Zamárdi határának száz leelőhelyét, a leletek milyenségét és az előkerülés körülményeit. Ezekről mintegy félszáz tollrajzot is készített. Zamárdi Pusztai-dűlőben, az észlelt jelek alapján elkészítette Egyházaszamárd rekonstruált térképét. A falu népének segítségével felfedezte a Kapcsoló-ház környéki réz-bronzkori és a sáfrány-kerti Árpád-kori temetőt. Oklevelek alapján meghatározta Kis-Zamárd és Felső Zamárd helyét. Csákovits József 80 éves zamárdi lakos visszaemlékezései alapján találta meg a több ezer síros, országos jelentőségű avar temetőt. Területén húsz év óta folyik ásatás *Bárdos Edith* régész vezetésével. Régészeti munkája komoly értékekkel gyarapította Somogy múltjáról szóló ismereteinket.

Munkássága elismeréseként a következő kitüntetésekben részesült: Szántódpusztáért Emlékérem (1990), Gasztony díszpolgára (1991), Zamárdi díszpolgára (1994), a Honismereti Szövetségtől pedig megkapta a Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérmét (1998).

Diákok sok nemzedékét nevelte a szép és igaz szó becsületére, emberségére és főként magyarságra. A balatoni ember viharba, múltba-jövőbe figyelő tekintetét hordozta arca, és sok-sok barangolás, viszontagság után meglelte szűkebb pátriáját, véglegesen somogyi lett, és e földbe térhetett örök nyugalomra.

Matyikó Sebestyén József

Komoly Kochan Pál halálára

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület javaslatára Komoly Pál a Honismereti Szövetség oklevelét kapta meg a XXVII. Honismereti Akadémián. Egyesületünk azt tervezte, hogy ezt a kitüntetést, mivel idős korára való tekintettel nem utazhatott Zalaegerszegre, szülőfalujában Pitvaroson a Megyei Honismereti Diáktáborban, 1999. július 29-én, a nyolcvanötödik születésnapját követő napon adjuk át, amikor előadást tart Pitvaros szlovák hagyományairól, ahol a megye fiatal honismerői mellett a falu lakosai is ünnepelhetik az idős néprajzkutató, helytörténész levéltárost. Sajnos, helyette csak levél jött, amiben azt üzenté, hogy mindennap kezelésre jár, mert nehezen mozog, talán egy későbbi alkalommal. Mivel az átadást nem akartuk tovább halogatni, egyesületünk vezetősége a következő napon Szegeden a lakásán köszöntötte Pali bácsit a jeles nap alkalmából. A kitüntetés átadása után még beszélgettünk vele, szülőfalujáról, a diáktábor eseményeiről, terveiről, új könyvének a kiadásáról. Nem gondoltuk, hogy néhány nap múlva kapjuk a hírt, hogy 1999. augusztus 7-én hajnalban Szegeden a lakásában csendben elhunyt.

Komoly Pál 1914. július 28-án – az I. világháború kitörésének a napján – született Pitvaroson nyolcgyermekes szlovák szegényparaszti családban. Eredeti neve Kochan volt. A hat elemi el-

végzése után péktanonc lett. Betegsége miatt azonban nem tudott szakmájában dolgozni, ezért családjával földművesként élt. A II. világháború idején katona. Szerencséjére 1942 decemberében szabadságra jött, s mivel a visszavonulás miatt alakulatához nem tudott visszamenni, ideiglenesen szülőfaluja előljáróságához osztották be szociális előadónak. Időközben elvégezte a polgári iskolát, ekkor változtatta meg nevét Komolyra.

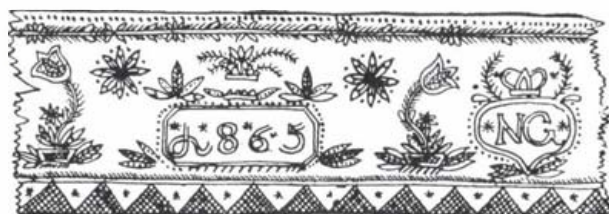
Ez a fordulat indította el a közigazgatási pályán. 1944 decemberében jegyzőnek választották, majd a tanácsok megalakulása után VB titkár lett. 1954-ben Hódmezővásárhelyre került a városi tanácshoz, ahol tervosztályvezető lett, majd az igazgatási osztályon dolgozott. 1957. május 5-én újabb fordulat következik életében. Áthelyezték a Csongrád Megyei Levéltárba. Először levéltári munkaerőként, majd levéltárkezelő, végül főelőadóként dolgozott húsz éven át, 1977 májusáig. A levéltári munkát ezután sem hagyta abba, nyugdíjasként újabb 20 évig Szeged város irattárosa.

Pali bácsi a sokgyermekes paraszti családba való születéséből adódó tapasztalataiból – mi szerint egymásra vagyunk utalva, támogatni, segíteni kell egymást – mindenhova magával hozta jóindulatát, emberszeretetét, aminek munkatársai mellett a kutatók is örülhettek, mert munkájukat önzetlenül segítette, támogatta. Ezt támasztja alá az is, hogy a Kisteleki Ede Alapítvány pályadíját a közelmúltban arról az Oltványi Pálról írt tanulmányával nyerte, aki a XIX. század második felében önzetlenül sokat tett Szeged közoktatásáért, a pedagógusképzésért.

Az új dolgok iránti vonzódásából, az új ismeretek megszerzésének az igényéből sokrétű tudásra tett szert. Megismerkedett a levéltári munka minden területével. Írásra az ösztönözte, hogy másokkal is megoszthassa azokat az ismereteket, amelyek számára érdekesek, amihez lehetőségeiből adódóan hozzájutott; azokat az eseményeket, amelyeket megismert és megélt. Ebben nagy előnye volt kétnyelvűsége, szlovákul és magyarul is anyanyelvi szinten beszélt, mindkét nép hagyományait, kultúráját jól ismerte. Írásait levéltárosi mivoltából adódóan a becsületes, pontos forrástisztelet jellemezte. Az életnek szinte minden területén talált magának megírásra való gondolatot, azonban elsősorban a néprajz, a helytörténet foglalkoztatta. Sokat írt szülőfaluja szlovák hagyományairól, ami azért is jelentős, mert az 1947. évi szlovák–magyar lakosságcsereből adódóan az idősek kihalásával ezek a hagyományok lassan elfelejtődnek. Ezeket a témákat gyűjtötte össze a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadásában 1992-ben megjelent *Pitvarosi tanulmányok* című kötetében. Csaknem másfélszáz cikket és tanulmányt írt, jelentős részük néprajzi pályázati anyagként szerepel a szegedi Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattárában. Újságcikkeinek a száma is több mint háromszáz. Ezek főképp a két megyei lapban – a Csongrád megyei hírlap és a Délmagyarország, illetve szlovákul a L'udové novinyban jelentek meg.

Tevékeny, gazdag munkásságát szülőfaluja 1996-ban a díszpolgári cím adományozásával ismerte el. Halálával a Dél-Alföld szlovák kultúrája, hagyománya és történelme egyik jelentős ismerőjét veszítettük el.

Bogdán Lajos

Sósgurgulya